

ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЕВО-КОМУНІКАТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Заверико Наталія, Веретенко Тетяна

*Запорізький національний університет
Київський міський педагогічний університет імені Б. Д. Грінченка*

Розбудова Української держави та її прагнення увійти до європейської спільноти ставить перед вищими навчальними закладами завдання підготовки фахівця на рівні міжнародних стандартів. Реалії українського сьогодення вимагають розширення підготовки фахівців, що працюють у сфері „людина-людина”, а саме соціальних педагогів, соціальних працівників, практичних психологів. Професійним завданням фахівців цих напрямків є створення умов для соціалізації та самореалізації особистості, надання допомоги людям, що опинилися у скрутних життєвих обставинах, підтримка дітей, сімей та людей з особливими потребами.

Цілком очевидно, що специфіка професії соціального педагога передбачає залежність успіху роботи не лише від особистісних характеристик фахівця, а й від мовленнєвої комунікації. Тому особливого значення набуває мовленнєво-комунікативна підготовка соціального педагога, метою якої є формування професійно значущих якостей мовленнєвої культури, мовленнєвих здібностей та навичок. Специфічність професійного мовлення соціального педагога знаходить своє втілення в тому, що він виступає як особистість, яка має свою індивідуальність, свій понятійний апарат, специфічні мовні конструкти, що передбачає володіння багатьма професійними комунікативними навичками та вміннями, а також мовними засобами.

Професійне мовлення та комунікація соціального педагога регламентується певними цілями, завданнями, засобами та способами діяльності, потребує постійного удосконалення. Тому мовленнєво-комунікативна підготовка є складовою професійної підготовки кваліфікованого фахівця - соціального педагога.

Мовленнєво-комунікативна підготовка соціальних педагогів здійснюється у процесі навчання, позанавчальній, науково-дослідній діяльності, у волонтерській роботі студентів, під час навчальної практики. Найбільш орієнтованими курсами, що сприяють формуванню

комунікативної компетентності майбутніх фахівців, ми вважаємо „Технології соціально-педагогічної діяльності”, „Консультації у соціальній роботі”, „Робота з „групами ризику”, „Методика роботи з волонтерськими студентськими групами” та ін.

Мовленнєво-комунікативна підготовка соціального педагога ґрунтується на принципах гуманістичної психології, а саме: визнання цінності людини як особистості, її прав на свободу, щастя, захист і охорону життя, здоров'я; створення умов для розвитку особистості, її творчого потенціалу, здібностей; надання допомоги у життєвому самовизначенні, інтеграції в суспільство, повноцінної самореалізації.

Особливістю мовленнєво-комунікативної підготовки соціального педагога в сучасних умовах стає необхідність переходу від інформаційних форм навчання до проблемно-ситуативних; більшого насичення навчального процесу технологіями, що передбачають реальні дії тих, хто навчається, у ситуаціях мовленнєвої взаємодії.

Сутність мовленнєво-комунікативної підготовки майбутніх соціальних педагогів полягає у створенні ситуацій та підтримки дій, які можуть привести до формування професійних компетенцій. Це, в першу чергу, стосується ситуацій, які є життєво важливими для студентів, несуть на собі потенціал невизначеності, вибору можливостей, знаходять відгук у їхньому соціальному та професійному досвіді. Найбільш адекватною можливістю формування мовленнєвої та комунікативної компетенцій є ситуації залучення студентів до змодельованої майбутньої професійної діяльності, ситуації взаємодії „соціальний педагог - клієнт”.

Нестандартно-стимулюючі ситуації заохочують студентів до сприйняття себе як суб'єкта власних змін через умови ситуації, власні дії та впливи. Суб'єкт, що залучається до інтеракції, набуває досвіду самопізнання, самодослідження, самовдосконалення, віддзеркалюючи себе через інших. „Нестандартні професійно-орієнтовані ситуації моделюють систему взаємин та взаємодій, в основі якої лежать і загальнолюдські, й професійні цінності, надають можливість емпірично випробувати різні стилі мовленнєвої поведінки через виконання різних ролей, набувати умінь і навичок, необхідних для розв'язання ситуацій мовленнєвої взаємодії [Паскевська Ю.А. 2007: 129]”.

Мовленнєва діяльність соціального педагога відбувається у діаді „соціальний педагог – клієнт” і передбачає створення специфічного простору – простору діалогу, тобто особливої реальності, яка, за розумінням Мартина Бубера, різниться від психологічної – внутрішньої, інтрапсихічної – сфери кожного партнера і від соціологічної – міжособистісної сфери. За М.Бубером, повноцінна участь у тому, що відбувається (діалозі), можлива лише завдяки повній відкритості та увазі того, хто говорить, і того, хто слухає. Слід зазначити, що однією з

головних професійних компетентностей соціального педагога вважається уміння слухати. Професійне слухання включає не лише процес отримання та переробки інформації, а емпатичну підтримку, креативне мислення, спонтанне реагування, спонукання до дій та ін., тобто активне слухання. Слухати активно – відкрити себе іншому, зрозуміти співрозмовника, усвідомити значущість його проблеми. Це не лише професійна навичка, це – мистецтво. Елементами активного слухання є:

- *розуміння* - приймати співрозмовника та його систему цінностей; розглядати його як людину, яка не має не вирішуваних проблем; ставитися до клієнта без прагнення звинуватити, засудити або спрямувати на шлях істини;
- *емпатія* - налаштуватися на емоційні переживання співрозмовника, допомогти йому у визначенні почуттів; працювати з почуттями, уловлюючи момент їх зміни, і всіма силами підтримувати співрозмовника;
- *відвертість* – дати можливість співрозмовнику виявити почуття; сприйняти їх, надаючи клієнту можливість бути почутим;
- *об'єктивність* – зберігати незалежність від проблем співрозмовника; занадто не ототожнювати себе з ним і ні в якому разі не маніпулювати;
- *з'ясування* – допомогти клієнту визначити і зрозуміти його проблеми, не поспішати із цим; не відштовхувати, якщо проблема виявиться вигаданою; допомогти співрозмовнику висловитися, звертаючи увагу на розбіжності в його розповіді;
- *дослідження* - працювати разом з клієнтом над пошуком можливого виходу із ситуації; допомогти йому у визначенні альтернативних рішень, їх можливих наслідків і стратегічного плану подолання складностей;
- *завершення* – переконати клієнта у перевазі подолання проблеми; підтримати його впевненість і позитивні емоційні зміни.

Активне слухання передбачає використання специфічних прийомів:

- *уточнення* - звернення до клієнта з проханням доповнити, пояснити деякі моменти з його розповіді для того, щоб більш точно зрозуміти наміри та інтереси співрозмовника („Будь ласка, повтори його слова...”, „Пригадай, що ти відчував, коли вона це говорила...”);
- *переказ* – включає, крім пояснення сказаного клієнтом, ще й проміжний висновок: „Твоїми основними ідеями, як я зрозуміла, є...”, „Іншими словами, ти вважаєш, що...”, „Отже...”;
- *мовчазне слухання* – очікування, коли клієнт виговориться і буде готовий до діалогу;

- *заохочення* (спрямоване на демонстрацію зацікавленості фахівця та стимулювання діалогу: „Я розумію”, „Угу..”, „Це цікаво”);
- *внесення коректив* – коригування діалогу, використовуючи, наприклад, такі репліки: „Давай перейдемо до обговорення проблеми, що тебе хвилює...”, „Мені здається, ми з тобою знайшли вирішення проблеми...”;
- *відображення, рефлексія* (відобразити – значить визначити провідні почуття або відношення, про які клієнт може і не казати, але котрі лежать в контексті його слів. Для цього необхідно слухати не лише слова, але й тон, модуляції, експресію, відстежувати манеру говорити, жести, міміку та ін.);

У процесі взаємодії з клієнтами соціальний педагог використовує різні комунікативні засоби: мовленнєві (вербальні) – лексика, стилістика, граматики, семантика, стиль, правильність мови; невербальні – кінестичні (міміка, жести, пози); паралінгвістичні (тембр, інтонація, тональність); екстралінгвістичні (пауза, сміх, покашлювання); проксемічні (просторовість), предметно-контакти (дотик до рук, поглажування, обнімання тощо), які студенти опановують у тренінгах, практичних вправах, під час навчальної та виробничої практик.

Таким чином, мовленнєво-комунікативна підготовка майбутніх соціальних педагогів включає достатньо розвинуту практичну складову, яка спирається на соціальні реалії сьогодення, а також особливості соціально-педагогічної практики, тобто роботу з різними категоріями населення, з різними психічними станами особистості, організацію партнерської взаємодії у громаді.

Література

Бубер М.: Избранные произведения: Пер.с нем.- Библиотека_Алия, 1989.- 345с.
 Паскевська Ю.А. Технології професійної підготовки майбутніх практичних психологів у вищому навчальному закладі //Вісник Запорізького національного університету. Серія „Педагогічні науки”. - 2007.- № 2.- С.126-130.

Summary

Zavryko N., Veretenko T. The article describes the experience of social worker speech and communicative training in higher educational establishments of Ukraine, discloses main approaches and conditions of educational organization. Main attention is paid upon specification of practical training for the development of future social pedagogue's speech and communicative competence.

Key words: speech and communicative training, social pedagogues, specification of practical training of social pedagogues.

